

*Реалізація спеціальних освітніх програм
для обдарованих учнів у провінції Онтаріо (Канада):
адміністративно-правовий аспект*

Юрій Гоцуляк

Стаття присвячена аналізу законодавства провінції Онтаріо (Канада), у якому відображені функції та обов'язки місцевих органів та посадових осіб, що задіяні у системі «спеціальної» освіти для учнів з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: обдаровані учні, особливі освітні потреби, спеціальна освіта, спеціальні освітні програми, Канада.

Надання спеціальних освітніх послуг учням з особливими освітніми потребами, в тому числі і обдарованим дітям, уже давно у багатьох країнах являється показником прогресивності освітньої системи. Україна робить перші кроки на цьому шляху, а тому постає надзвичайно актуальним питання, щоб цей шлях був «оптимальним», тобто йшов у вірному напрямку. У зв'язку з цим викликана необхідність дослідження зарубіжного досвіду організації «спеціальної» освіти, в тому числі і досвіду правового. Адже саме в нормативно-правових актах визначаються функції і обов'язки тих суб'єктів, які задіяні в освітньому процесі обдарованих учнів, що є обов'язковими для виконання. Канада є однією із передових країн у сфері надання спеціальних освітніх послуг учням з особливими потребами (в тому числі обдарованих). У цій статті ми проаналізуємо функції та обов'язки місцевих органів та посадових осіб, задіяних у системі «спеціальної» освіти за законодавством провінції Онтаріо (Канада).

Велика законодавча увага у провінції Онтаріо приділяється визначенню ролі та повноважень місцевих органів, на які покладено функції по реалізації спеціальних освітніх програм для «виняткових» учнів.

У провінції на рівні району існують адміністративні органи, які називаються шкільними адміністраціями. За законодавством провінції у сфері спеціальної освіти (надання спеціальних освітніх послуг учням з особливими потребами) на шкільні адміністрації покладена відповідальність за:

- визначення кількості та розташування шкіл, які спеціалізуються на впровадженні спеціальних освітніх програм для дітей з особливими потребами [1; 2] (як бачимо надання спеціальних освітніх послуг дітям з особливими потребами не є функцією всіх шкіл, а лише тих, які окремо спеціалізуються на цьому питанні; а це в свою чергу дає можливість більш поглиблено розвивати сферу «спеціальної» освіти);
- створення та обладнання таких шкіл [1];

- забезпечення освітніми програмами та послугами, які мають задовольняти потреби шкільної спільноти, в тому числі потреби обдарованих учнів [1; 3] (в цьому випадку йдеться про те, що сама освітня програма приймається і затверджується міністерством освіти, а от безпосереднім донесенням та тлумаченням її для працівників школи займається місцевий орган управління освітою; у такий спосіб зміст тієї чи іншої програми та послуг доводиться до відома спеціалістів, які займаються освітою обдарованих учнів);

- підготовкою річного бюджету для фінансування спеціальної освіти [1] (на кожен школу, яка надає спеціальні освітні послуги учням з особливими потребами на кожен рік виділяються бюджетні кошти відповідно до тих запитів, які надсилає школа до районної шкільної адміністрації; варто звернути увагу на те, що фінансування спеціальних освітніх програм здійснюється не на окремий «регіон», а на окрему школу, яка своєю чергою виходить із кількості учнів та особливостей їх навчального процесу);

- нагляд за роботою школи по реалізації навчальних програм [1; 4] (зрозуміло, що якщо фінансування проводиться «окремо» на кожен школу, то нагляд має бути більш «прискіпливим», що означає перевірку не тільки звітності, яку надає школа, а і навчальних планів, які складаються, в тому числі «індивідуальних планів» на проєдмет їх відповідності сучасним вимогам);

- розроблення основних положень (принципів) для оптимального впровадження спеціальних освітніх програм [1];

- створення шкільної адміністрації при кожній школі [1; 4];

- прийняття на роботу та забезпечення необхідними умовами вчителів та іншого шкільного персоналу [1; 4];

- надання допомоги вчителям для підвищення їхньої кваліфікації [3; 4] (цей пункт є одним із найважливіших у системі «спеціальної» освіти, адже в силу специфічності означеної сфери постає необхідність і спеціальної підготовки педагогічних кадрів і отримання ними необхідної кваліфікації; а тому «право» на навчання дітей з особливими потребами має бути юридично оформленим у вигляді відповідного «сертифіката», «диплома» тощо);

- забезпечення шкіл, які займаються спеціальною освітою необхідними навчальними матеріалами (які рекомендує міністерство освіти) [1; 2];

- нагляд за додержанням законодавства про освіту школами у ході реалізації ними спеціальних освітніх програм [1].

Як бачимо «районна шкільна адміністрація» по суті є районним управлінням освіти, яке займається реалізацією державної політики в освітній сфері і наглядом за дотриманням законодавства. Положення, в яких міститься відповідальність районних шкільних адміністрацій із загальних освітніх питань «аналогічно» екстраполюються на сферу спеціальної освіти, таким чином можемо зробити висновок, що при всій специфічності сфери надання спеціальних освітніх послуг, вона не розглядається як окрема «паралельна» сфера, а навпаки, комплексно у складі загальної освіти.

Тим не менше, варто відзначити, що законодавство провінції виділяє окремо обов'язки районної адміністрації шкіл, які є базовими саме для сфери спеціальної освіти:

- забезпечення шкіл кваліфікованим персоналом для реалізації спеціальних освітніх програм і надання послуг обдарованим учням [1; 4];

- підвищення кваліфікації персоналу, який безпосередньо задіяний у

процесі надання спеціальних освітніх послуг дітям з особливими потребами [1; 4];

- розподіл коштів, які виділяються на школу для фінансування спеціальних освітніх програм [1];

- розроблення і реалізація спеціального навчального плану, який час від часу необхідно змінювати для кращого задоволення освітніх потреб учнів (зрозуміло, що безпосередньо навчальний план [1; 2], в тому числі і індивідуальний навчальний план, складає сама школа, її співробітники, втім районна шкільна адміністрація надає загальні рекомендації і перевіряє відповідність плану нормам та стандартам;

- перегляд навчального плану кожного року і надання міністру освіти своїх поправок (пропозицій) до його покращення [1; 5] (на наш погляд, це є досить важливим моментом, особливо з приводу покращення, адже «спеціальна» освіта для учнів з особливими потребами багато в чому зводиться до індивідуальної «моделі», що в свою чергу значно ускладнює її реалізацію, але разом з тим робить її більш ефективною, а це потребує постійного перегляду основних підходів і їх вдосконалення);

- надання статистичних даних у міністерство мірою необхідності та за запитом міністерства [1; 5];

- інформування батьків щодо спеціальних освітніх програм, їх основного змісту та призначення, а також тих прав, які батьки отримують у зв'язку із тим, що їх дитина включається до програми [1; 2] (ця функція необхідна для впровадження тристоронньої моделі процесу навчання учня з особливими потребами: школа-учень-батьки; варто відзначити, що активне залучення батьків у навчальний процес дитини є однією із принципових позицій для всіх держав, у яких розвинута сфера «спеціальної» освіти);

- створення щонайменше одного чи кількох комітетів по ідентифікації та розміщенню дітей з особливими потребами (для проведення процедури пошуку та ідентифікації учнів і включення їх до спеціальної освітньої програми) [2];

- створення консультативного комітету з питань спеціальної освіти [6; 7].

Отже, із сказаного вище можемо зробити висновок, що основні функції школи, яка займається наданням спеціальних освітніх послуг, зводяться до таких пунктів: організація навчального процесу, в першу чергу, його планування, забезпечення належною кваліфікацією спеціалістів, які задіяні у навчальному процесі, залучення батьків до освітнього процесу. На наш погляд канадський законодавець досить вдало і вичерпно визначив обов'язки школи (адміністрації), як основної ланки у процесі реалізації спеціальних освітніх програм. При тому, що школі надається доволі широка автономія, вона постійно має звітувати про проведену роботу і надсилати статистичні дані до міністерства, що безумовно дозволяє зберегти системність у реалізації освітніх програм і запобігти нецільовому використанню коштів.

Варто звернути увагу ще на один важливий орган у системі спеціальної освіти у провінції Онтаріо, який функціонує на рівні школи – це консультативний комітет. Цей орган складається із висококваліфікованих спеціалістів саме у сфері надання спеціальних освітніх послуг дітям з особливими потребами (в тому числі обдарованим) і слідкує за тим, щоб освітній процес проходив належним чином відповідно до сучасних наукових розробок та законодавства. Основні функції цього комітету передбачають:

- надання рекомендацій адміністрації школи з будь-яких питань, що стосуються розроблення та впровадження спеціальних освітніх програм та послуг для учнів із винятковими здібностями;
- участь у щорічному огляді (аналізі) системи фінансування спеціальних освітніх програм, у тому числі використання виділених коштів (надає рекомендації по оптимізації використання коштів, а також надсилає свої пропозиції з цього питання у міністерство);
- участь у щорічному «бюджетному» процесі (на рівні школи) по розподілу виділених коштів на спеціальну освіту;
- розгляд фінансових звітів адміністрації школи і висновки про належне (чи неналежне) використання коштів;
- надання необхідної інформації стосовно спеціальних освітніх програм та послуг батькам учнів (на прохання батьків) [7].

Консультативний комітет, по-суті, є «аналітичним» центром у школі, в якому працюють кращі спеціалісти у сфері «спеціальної освіти». Такий орган дає можливість навчальному закладу постійно покращувати свою роботу з учнями із винятковими здібностями та оперативно запроваджувати передові наукові розробки по цьому питанню і таким чином, постійно прогресувати. На наш погляд без такого органу «школі» було б набагато важче виконувати вимоги міністерства «згори», адже завжди має бути сполучна ланка між «місцями» та «центром», щоб спеціальна освіта мала певну «систему».

Крім консультативних органів у школах, які займаються наданням спеціальних освітніх послуг учням з особливими потребами, існують органи та посадові особи, які безпосередньо задіяні у навчальний процес. Крім директора школи та самих педагогів, це такі спеціальні органи як комітет по ідентифікації та розміщенню, який відповідає за перший етап реалізації спеціальних освітніх програм, а також трибунал для вирішення спорів, пов'язаних із наданням спеціальних освітніх послуг.

Директор школи, при якій здійснюється реалізація спеціальних програм для обдарованих дітей, може включати учня в програму або здійснювати зміни у навчальному процесі якщо:

- є письмове повідомлення батьків про включення їх дитини до спеціальної освітньої програми для обдарованих;
- є письмове прохання батьків дитини;
- є письмове прохання призначеного представника органів управління освітою у комітеті [3; 8].

Письмові прохання батьків щодо питань ідентифікації чи розміщення учня (чи інших питань, пов'язаних із навчальним процесом) можуть подаватись на розгляд не частіше одного разу на три місяці [3] (це робиться з метою уникнення зловживання подібними проханнями-листами, а також з метою підтвердження професіоналізму комітету і персоналу, який займається винятковими дітьми у сфері обдарованості).

У випадку письмового запиту призначеного представника органів управління освітою у комітеті, то він подається у випадку, коли на його думку, проведена процедура ідентифікації чи розміщення учня або групи учнів

здійснювалась недостатньо повно або із певними недоліками (невідповідностями закону), а тому необхідний додатковий огляд учня. Такий запит представник може подавати не частіше ніж один раз на навчальний рік [3]. Це, по суті, є однією із форм адміністративного нагляду та контролю за діяльністю шкіл за впровадженням спеціальних освітніх програм. Можливість адміністративного втручання у діяльність школи покликана налагодити «системність» у сфері спеціальної освіти.

У випадку, коли комітет провів необхідний основний огляд для ідентифікації та розміщення учня, а також додаткові огляди у зв'язку із проханням батьків дитини чи призначеного представника, тоді приймається кінцеве рішення за результатами ідентифікації, у якому вказуються особливі потреби учня і рекомендації по його розміщенню. Голова комітету надсилає письмовий лист щодо прийнятого рішення, який підтверджує ідентифікацію та розміщення учня:

- батькам учня;
- учневі, якщо він досяг 16-річного віку;
- директору школи, при якій реалізується спеціальна освітня програма;
- призначеному представнику ради директорів у комітеті [3; 8].

Після прийняття рішення по ідентифікації і розміщенню учня, голова комітету у інформативних листах, які він розсилає зазначеним вище адресатам, вказує:

- причини для прийняття рішення комітетом щодо ідентифікації обдарованого учня і способів його розміщення;
 - чи вважає комітет, що учень і надалі має бути визнаним як винятковий (у випадку, коли учень уже був включений у спеціальну освітню програму і проходив обов'язків повторний огляд);
 - якщо комітет вважає, що учень і надалі повинен вважатись винятковим і продовжувати навчатись за спеціальними освітніми програмами, то він повинен дати рекомендації по розміщенню учня, опис сильних сторін дитини і її потреб, і ту категорію «винятковості», під яку підпадає учень (наприклад – винятковий у сфері академічної обдарованості);
 - якщо комітет вважає, що учень має бути розміщений у спеціальний клас, то обов'язково повинні вказуватись причини такого рішення [3; 8].

Як бачимо, канадський законодавець велику увагу приділяє високій поінформованості усіх основних суб'єктів, задіяних в освітньому процесі учнів із винятковими здібностями. У такий спосіб покращується ефективність нагляду та контролю за навчальним процесом, він стає комплексним та багатостороннім. Понад те, високий ступінь поінформованості дає всім суб'єктам змогу більш повноцінно бути залученими у навчальний процес, що безумовно сприяє його вдосконаленню.

Батьки, які отримали інформативний лист про ідентифікацію і розміщення їхньої дитини, мають право просити про особисту зустріч із членами комітету шляхом письмового повідомлення на ім'я директора школи, при якій здійснюється реалізація спеціальних освітніх програм для дітей із винятковими здібностями. Після отримання такого повідомлення, директор школи організує зустріч із батьками, а якщо учень досяг 16-річного віку, то і з самим учнем для обговорення

прийнятого рішення по ідентифікації та розміщенню. За результатами такої наради комітет може прийняти зміни до свого рішення або залишити все без змін, але в такому разі батькам має бути роз'яснено причини [1; 3]. Як бачимо, діалог «батьки-школа» повинен, на думку законодавця зберігатись на всіх рівнях і етапах реалізації спеціальних освітніх програм.

Окремо варто звернути увагу ще на одну особливість системи спеціальної освіти у провінції Онтаріо. Законодавство провінції передбачає можливість оскарження рішень комітету по ідентифікації та розміщенню виняткових учнів уже на рівні школи. Така апеляція подається до спеціальної ради по розгляду спорів, яка створюється при школі, що надає спеціальні освітні послуги. Батьки дитини можуть подавати апеляцію на:

- рішення комітету, яке визнає дитину «винятковою» (зокрема, щодо категорії винятковості, до якої відніс комітет учня);
- рішення комітету, який визнає, що дитина «не виняткова»;
- рішення комітету щодо розміщення учня (зокрема, щодо способу розміщення дитини у загальних чи спеціальних класах) [1; 3; 8].

Повідомлення про апеляцію передається до комітету з питань ідентифікації та розміщення секретарем ради по розгляду спорів. У цьому повідомленні має бути вказано, з яким саме рішенням батьки учня не погоджуються і в чому саме полягає спір. Спеціальна рада по розгляду спорів не має права відмовити у розгляді апеляції з причини недоліків у самій заяві чи яких-небудь інших фактичних помилок [3; 8].

До спеціальної ради по розгляду спорів входять:

- один член, обраний радою школи, в якій навчається учень;
- один член, який представляє батьківську сторону;
- голова, який обирається двома членами ради [3; 8].

Формування ради здійснюється протягом 15 днів з моменту отримання апеляції на рішення комітету від батьків. Голова комітету по ідентифікації та розміщенню учнів зобов'язаний надати всю необхідну інформацію про учня і всі необхідні документи раді [3; 8].

Голова ради по розгляду спорів має організувати засідання членів ради для обговорення питань, пов'язаних із апеляцією і повідомляє батьків дитини і саму дитину, якщо їй виповнилось 16 років, про дату цього засідання. Засідання має проводитись не раніше ніж через 30 днів з моменту, коли сформована рада по розгляду спорів. Будь-яка особа, яка на думку голови ради може надати необхідну інформацію для вирішення спору, може бути запрошена на засідання ради [3].

Коли рада розглянула всі думки та всю необхідну інформацію для вирішення спору і вважає, що вона є достатньою, в кінці засідання або протягом трьох днів після закінчення засідання рада повинна:

- погодитись із рішенням комітету по ідентифікації та розміщенню (яке оспорується) і рекомендувати його до реалізації;
- не погодитись із рішенням комітету (яке оспорується) і надати рекомендації щодо ідентифікації та розміщення учня [3].

Діяльність таких органів є наслідком втілення принципу, яким керується система спеціальної освіти для обдарованих дітей, а саме: кожна дитина має право

бути визнаною як обдарована, тобто пройти процедуру ідентифікації (і проходити її щонайменше 1 раз на рік). Зрозуміло, що комітет по ідентифікації цілком може помилятися, або не звернути увагу на деякі аспекти, які могли б слугувати аргументами для ідентифікації учня як такого, що має особливі освітні потреби. В зв'язку з цим, в першу чергу батькам, надається можливість заявити про це у ході вирішення спору, а компетентним спеціалістам – визначити вагомість таких претензій і прийняти рішення. Тому, на наш погляд, створення подібних органів для вирішення спорів є надзвичайно прогресивним моментом у розвитку «спеціальної» освіти, а також підкреслює демократичність навчального процесу.

Голова ради по розгляду спорів після вивчення апеляції і прийняття рішення, надсилає його:

- батькам учня та самому учню, якщо він досяг 16-річного віку;
- голові комітету по ідентифікації та розміщенню;
- директору школи, в якій учень навчається;
- призначеному представнику ради директорів в комітеті [3; 8].

При цьому, варто звернути увагу, що рішення ради не є остаточним і вони можуть бути оскарженими у загальному судовому порядку відповідно до процесуального законодавства.

Отже, як бачимо діяльність органів та посадових осіб на місцевому рівні у провінції Онтаріо організована таким чином, щоб їх робота була системною, щоб кожний орган окремо і всі вони в цілому працювали на більш ефективну реалізацію державних освітніх програм для учнів з винятковими освітніми потребами. Ідентифікація, розміщення, планування навчального процесу (загальне та індивідуальне), підготовка кваліфікованого персоналу по роботі з учнями, система фінансування «спеціальної» освіти – все це є компоненти, які складають освітній механізм, і важливо, що до кожного цього компоненту в тій чи іншій мірі має відношення будь-який орган чи посадова особа як в школі, так і за її межами, які займаються втіленням спеціальних освітніх програм.

Список використаних джерел:

1. *The Education Act on Special Education, 1980 [Electronic resource]. – URL : <http://www.edu.gov.on.ca>.*
2. *Policy [Electronic resource] / Program Memoranda Concerning Special Education. – URL : <http://www.edu.gov.on.ca>.*
3. *Regulation 181/98, Identification and Placement of Exceptional Pupils [Electronic resource]. – URL : <http://www.edu.gov.on.ca>.*
4. *The Education Act on Special Education, Subsection 170(1), Legislated Responsibilities of School Boards [Electronic resource]. – URL : <http://www.edu.gov.on.ca>.*
5. *The Education Act on Special Education, Subsection 10(a), Minister's Advisory Council on Special Education (MACSE) [Electronic resource]. – URL : <http://www.edu.gov.on.ca>.*
6. *The Education Act on Special Education, Section 13, The requirements concerning Provincial Schools [Electronic resource]. – URL : <http://www.edu.gov.on.ca>.*
7. *[Special Education Advisory Committees](http://www.e-laws.gov.on.ca): Ontario Regulation 464/97, Canada, from January 1, 1998 [Electronic resource]. – URL : <http://www.e-laws.gov.on.ca>.*
8. *[Special Education Programs and Services](http://www.e-laws.gov.on.ca): Ontario Regulation 306, Canada, from April 8,*

2005 [[Electronic resource](http://www.e-laws.gov.on.ca)]. – URL : <http://www.e-laws.gov.on.ca>.